

Beschrijving van het groote schilderstuk van Jan Willem Pieneman, voorstellende den prins van Oranje in den slag van les Quatre-Bras, op den zestiende van zomermaand, 1815

<https://hdl.handle.net/1874/191921>

Gee

U

BESCHRIJVING

VAN

HET GROOTE SCHILDERSTUK

VAN

JAN WILLEM PIENEMAN,

VOORSTELLENDE

DEN PRINS VAN ORANJE

IN DEN SLAG

VAN

LES QUATRE-BRAS;

op den zestienden van Zomermaand, 1815;

BYEN DOOR

M. JACOBUS SCHELTEMA,

Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw,

Lid van het Koninklijke Instituut en andere

Maatschappijen van Wetenschap.

TE AMSTERDAM, BIJ

HENDRIK GARTMAN.

1818.

DE WED. J. VAN DER
WED. J. VAN DER
WED. J. VAN DER

'k Vlecht erkentlijk eerlouwrieten
Om der Helden zegelans ;
Maar den Kroonprins wil ik sieren
Met den schoonsten Lauwerkrans.

'k Wil geen' Held zijne eer benijden ;
Maar de roem, dien de uitkomst gaf,
Hing, bij d'aanvang van het strijden,
Van 't beboud des viersprongs af.

HOOFDSTUK.

DE WED. J. VAN DER

Handel der Orde van den Nieuw-Nederlandschen
Orde van het Koninklijke Nieuw-Nederlandsche
Koninkrijk van West-Indië.

DE WED. J. VAN DER
DE WED. J. VAN DER

1818.

*De vervaardiging en uitgave van
deze Beschrijving zijn vervroegd gewor-
den, door dat de Schilder zich verplicht
heeft beschouwd, te voldoen aan het
hem vereerend verzoek van Heeren
Burgemeesteren van Amsterdam en der
Commissie tot de tentoonstelling van
Schilderijen enz., aldaar, door zijn ta-
fereel derwaarts te zenden.*

Ware deze uitnoodiging niet tusschen
beiden gekomen, dan was men voornemens
geweest, de beschrijving te doen verge-
zeld gaan van eene schets of omtrekprent
van het afgebeelde; of deze schets nu
nog zal volgen, zal van verscheidene
omstandigheden afhangen.

's Gravenhage,
den 19^{den} van Herfstmaand,

1818.

•••••

Zoo aangenaam als het aan alle Neder-
landers was, dat de Staten Generaal, uit naam
des geheelen volks, den Prins VAN ORANJE het
Domein *Soestdijk* ten geschenke aanboden, als
een duurzaam blijk der algemeene erkente-
nis van, en dankbaarheid voor den moed, het
beleid en de dapperheid door denzelfden be-
wezen, ten tijde van den nood des Vaderlands,
in Zomermaand van den jare 1815. — Zoo
welgevallig was het tevens aan alle beminnaars
van Kunst en Wetenschap onder dezelve, dat

de Hooge Regering het niet alleen liet blijven bij de bloote overdragt van eigendom , maar dat er ook van 's Lands wege gezorgd werd , om de hulp der Schilder- , Beeldhouw- en Bouwkunst, en der Letterkunde in te roepen , ten einde de geheugenis aan het grootsch bedrijf , door schilderijen , gedenkteeken en opschriften op eene allezins waardige wijze aan de late nakomelingschap over te brengen.

Het verwierf insgelijks goedkeuring dat , tot het vervaardigen van ééne groote schilderij , geschikt voor de voornaamste zaal in het Jagtslot te *Soestdijk* , het kunstvermogen van den Schilder , JAN WILLEM PIENEMAN was ingeroepen. Deze had zoo menigmaal den lauwer der overwinning in eenen geopenden kampstrijd behaald , dat men zich hier van zeer veel goeds durfde beloven ; doch een ieder , die het gebeuren mogte om den begonnen arbeid bij voortgang gade te slaan , konde zich reeds verzekerd houden , dat het gewrocht van zijne

vinding en bewerking, de gunstigste verwachting, hoe sterk ook gespannen, in velen zoude te boven gaan.

Nu is deze arbeid volbragt; nu is een ieder opgetogen over dit schoon voortbrengsel van Hollandsche kunst, en nu konde het aan mij, die, zoo als aan een' ieder bekend is, alle mijne krachten heb aangewend, om het gebeurde in de zorgvolle dagen, bij den stouten aanval des vijands en de moedige afwending van het gevaar als Historieschrijver waardiglijk in het licht te stellen, niet anders dan aangenaam en welkom zijn de uitnoodiging te erlangen, om van deze Schilderij eene, eenigzins breedvoerige beschrijving met mijnen naam te geven.

Met lust heb ik deze taak opgenomen, en thans overgaande tot bewerking, heb ik mij voorgesteld de meestmogelijke eenvoudigheid ten regel te houden, en mij zorgvuldig te wachten voor den pronk van woorden, welke wel eens gebezigd is, om de gebreken van

vinding en bewerking te verbloemen. Niets van die gezochte lofspraak is hier noodig. De Schilderij spreekt en prijst zich zelve; mijne woorden zouden niets beteekenen. — Hier geldt het: *komt en ziet.*

Ik heb mij voorgesteld te betoogen:

I. Dat de Schilder uit de volgreeks van de gebeurtenissen in die dagen, wijselijk het tijdstip, waarop de Prins VAN ORANJE, nog *alleen* den woedenden aanval des vijands aan het hoofd der Nederlanders en Nassauërs wederstond, gekozen heeft, tot het onderwerp van zijn tafereel.

II. Dat hij dit onderwerp heeft afgebeeld naar waarheid, met alle mogelijke nauwkeurigheid en met schilderkundige kracht.

I. Omtrent het eerste kunnen wij kort zijn:

Het is thans door de Historische berigten in verschillende landen uitgegeven, buiten

twij-

twijfel gesteld, dat de tegenstand door den Maarschalk NEY, op den zestienden van Zommermaand ondervonden, den grootsten invloed heeft gehad op den geheelen loop der zaken; verder, dat, had NAPOLEON, op dien dag het vrij gebruik van zijnen linker vleugel behouden, en vooral van dat gedeelte, hetwelk hij op den Ouden Straatweg der Romeinen, bij *Villers Pervin* in reserve had geplaatst, de slag van *Ligny* eene nog veel ergere gedaante zoude hebben erlangd. Elk ongeoeffende kan het reeds ligtelijk beseffen, dat, was deze versche magt van meer dan vijf en twintig duizend man op het Pruissische leger aan deszelfs regter vleugel of westzijde aangevallen, dit leger, indien het niet geheel verslagen ware geworden, zeker gedwongen zoude zijn geweest om meer oostwaarts aan te trekken, waardoor dan de geheele Pruissische magt werkelijk van de Engelsch-Nederlandsche ware afgesneden geweest. Insgelijks is het nu erkend, dat, ware de

Kruisweg op den zestienden door den Maarschalk NEY bezet geworden, de vereeniging van de krijgsbenden, onder bevel van den Hertog VAN WELLINGTON staande, voor denzelfven zeer moeilijk zoude zijn geworden. Eindelijk dat, was die Maarschalk toen niet afgeslagen, NAPOLEON, den grooten veldslag, aan welker uitkomst hij alles waagde, eenen dag vroeger had kunnen leveren. Hiervan zoude hij zich eenen gunstigen uitslag hebben kunnen beloven, vermits de legermagt van WELLINGTON destijds naauwelijks zoude zijn bijeen gebragt, zonder dat dezelve van den Veldmaarschalk BLUCHER eenigen bijstand had kunnen verwachten. De overmoed en trots der Franschen was dan bij deze dubbelde overwinning zeker in gelijke mate gerezen, en de scherpte en kracht van den aanval zoo veel vermeerderd, als de gelukkige uitkomst nu aan onzen kant het zelfvertrouwen en den moed, door de overtuiging, dat de Franschen niet

onverwinnelijk waren, heeft doen toenemen. — Voor de Geschiedenis in het algemeen, of liever voor *alle* Volken, is het bedrijf van den jongen Nederlandschen held, door, gedurende den geheelen morgen den magtigen vijand, met eene handvol volks, zonder ruitery, op te houden, en door schrander beleid en met verschillende vertooningen van meerdere magt, den Maarschalk NEY, een' ouden vos in de krijgskunde, te verschalken, van het hoogste belang, en vooral nu — nu hij met ongeoeffend volk alle kracht van den stouten aanval zelf heeft wederstaan. Dan, hoe rijst deze belangstelling bij den Nederlander, wanneer men beseft, dat het op dit tijdstip was, dat *onze* beminde Kroonprins, de lust en liefde zijner Koninklijke ouders, de steun en het sieraad van zijn Huis, de hoop van het toekomende geslacht, aldaar en toen, zich zelve aan het grootste gevaar, uit Vaderlandsliefde, blootstelde, en door derwaarts te vliegen, waar het gevaar

het grootste was, alle zijne onderhoorigen, officieren en gemeenen, met eenen heldenmoed bezielde, van welker algemeenheid en voortdurende 's Lands Geschiedrollen nergens een meer treffend voorbeeld bijbrengen.

Hier vertoont dus de Schilder den heldenmoed der Nederlanders bij uitsluiting en in het beste licht, ook dien der Nassauërs, nog door oude banden aan den Prins gehecht. Bij elke andere keuze had hij de Nederlanders moeten voorstellen, of als onder bevel staande van een ander Legerhoofd, of als vermengd met vreemden. Hier vechten *onze* Landgenooten, *onze* jongelingen nauwelijks tot den krijg voor het Vaderland opgeroepen, tegen de oude benden van NAPOLEON, in den krijg gehard. Hier stond *onze* Kroonprins tegen een' der dapperste, kundigste en meest geoefende Fransche Maarschalcken, tegen NEY, het stoute en tot nog toe zoo gelukkige kind van de omwenteling en den oorlog. Waarlijk, men ziet het; hier hangt het

behoud van het Vaderland , van *Europa* , van het mensdrom , als aan eenen zijden draad. Het gevaar was nabij , dat deze zoude worden doorgesneden , dan de Prins VAN ORANJE weert onder Gods zegen dit gevaar af met zijne dapperen , en wie is er nu , die hierbij niet opgewekt wordt , om aan den Held de hulde te brengen van liefde en erkentenis , met besef van den pligt tot dankbaarheid jegens den Allerhoogsten. Geen Nederlander kan bij het zien van dit tafereel , koel en onverschillig blijven.

Dit zij genoeg , omtrent het eerste punt. Het tweede zal eene meerdere ontwikkeling vorderen.

II. Het tafereel is hoog , ruim dertien voeten , op eene breedte van ruim negentien. De plaats is genomen een weinig aan de westzijde van den Straatweg van *Brussel* naar *Charleroy* loopende , in de nabijheid van de hofstede *Gemincourt* en het bosch van *Bossu* ; de huizen aan den Kruisweg , een gehucht , bekend met den naam van : *Les Quatre Bras* vertoonen zich

in het verschieft naar gissing op ruim driehonderd roeden afstands. Het geheele terrein is op de plaats afgeteekend, en in juiste waarheid en evenredigheid van perspectief voorgedragen.

Het tijdstip, waarop de zaken zoodanig stonden, als de Schilder dezelve heeft voorgesteld, moet gezocht worden tusschen half vier en vier uren des namiddags van den zestienden van Zomermaand, 1815. De Fransche Ruitterij viel toen op het vijfde bataljon Nederlandsche Landmilitie aan. ORANJE zag de grootheid van het gevaar, dat de vijand hier zoude doordringen. Hij oordeelde het van belang, dat de Nassauërs, in het bosch van *Bossu* liggende, moesten aanrukken tot ontzet; hij heeft deze orde aan een' zijner Adjudanten gegeven, en snelt nu zelf vooruit, naar de plaats, waar het gevaar het grootste is (*).

De-

(*) Men zie over het gebeurde van dezen dag verder mijn werk: *de laatste Veldtocht van NAPOLEON BONAPARTE*, bl. 98—116.

Deze *hoofddaad* heeft de Schilder afgebeeld op de volgende wijze:

Op den voorgrond, aan de linker hand van de Schilderij, ziet men de hevige worsteling van den vijand, met het gemelde bataljon Landmilitie, van welke men zich de linie in gelijke schuinsche rigting ook buiten de Schilderij, naar voren verlengd, moet voorstellen.

In deze worsteling zijn verscheidene treffende partijen. De Luitenant Kolonel, Graaf VAN LIMBURG STIRUM, een der Adjudanten van den Prins VAN ORANJE, is vooruit geraakt, te gelijk met den jongen Graaf VAN HEERDT. Beide zijn afgesneden en omringd van verwoede vijanden. De eerste wordt vooral bedreigd door eenen Franschen Lansier, en zeker had dezelve zijnen kop gekloofd, had een Nassauër het paard niet omgehaald. Hij kan alle sabelhouwen niet afweren. Hij wordt gekwetst.

Men deelt ook onwederstandelijk in het gevaar der andere Landgenooten. Een is door eene

poging van eenen Franschman, zoodanig in woede, dat hij denzelfen heeft op den grond geworpen en met de bajonet doorsteekt. Een ander heeft met handgeweer gevochten tegen eenen Franschen Ridder. Hij heeft overwonnen, en ligt boven, dan, hij heeft de zege met den dood betaald. De Ridderorde van den Franschman hangt nu omgekeerd, en uit deszelfs schakot zijn de dagorders en het livret gevallen; men leest op een van deze papieren, hoe **NAPOLEON** aan zijne volgelingen, in overmoed beloofd had, dat zij het nachtverblijf en de levensmiddelen te *Brussel* zouden vinden.

Meer naar het midden ligt een Fransch Kurassier door de verwonding van zijn paard neêrgevallen. Hij wordt aangegrepen door eenen vurigen jongeling, en door dezen in de hoogst mogelijke drift, met de bajonet bedreigd; dit groote gevaar schijnt hij niet te bemerken, uit vrees van getroffen te worden door het paard

van

van den Prins, die in het voornaamste licht, en bijna in het midden van het stuk wordt afgebeeld.

De Vorst is voorgesteld in het gewaad, hetwelk hij op dien dag droeg, en als rijdende op een Engelsch paard. De last is door hem gegeven aan den Adjudant N. C. AMPT, om het bevel tot aanrukken aan de andere Hoofd-Officieren over te brengen, waarvan eenige met name, de Luitenant Generaal, H. DE PERPONCHER en de Generaal Majoor DE CONSTANT REBECQUE, benevens de Adjudanten DUCAYLAR, W. J. WAUTHIER, P. R. S. VAN HOOFF en CROCQUENBOURG, op verschillende plaatsen te zien zijn.

ORANJE zelf geeft zijn paard de sporen, en wijst met hoed en hand zoo wel de plaats van het gevaar, als den weg van eere.

Ter zijde van het paard van den Adjudant AMPT, ziet men het bataljon Nederlandsche Jagers, (N°. 27); deszelfs Luitenant Kolonel J. W. GRUNEBOSCH ontvangt de orde van denzelfden, en verders zijn van de Officieren van dit

dit moedig korps nog kennelijk de Luitenants
K. J. A. COLSON en C. E. H. VAN HEERDT.

Meer ter zijde snelt een Nassauër aan, die
het vaandel vertoont en de komst van het re-
gement uit het bosch aankondigt. Op den
eersten voorgrond, ziet men den Kapitein
... STEVENAER, zwaar gekwetst en op het
punt van sterven; een sappeur neemt hem op
met een zichtbaar, ja godsdienstige medelijden;
in de nabijheid ligt een reddeloos gescho-
ten stuk kanon, behoord hebbende tot de
batterij, welke onder bevel van gemelden Ka-
pitein had gestaan en waarmede hij op dat
zelfde punt zoo veel dienst heeft gedaan.

Naast denzelven staat een flankeur half in
woede, en als zich gereed makende om op
iemand aan te leggen, ten einde den dood van
den Kapitein te wreken; deze komt met zijne
bajonet zoodanig buiten het stuk, dat men
vreezen moet zich aan dezelve te kwetsen.

Op den tweeden grond aan de linker zijde

ziet

ziet men de verlenging der liniën, welke in gevecht zijn, en het Fransche paardenvolk door onze voetknechten wederstaan. Op eene zeer gevaarvolle plaats bevindt zich de Kolonel J. J. WESTENBERG, en hij wordt voorgesteld, als of hij van het dringende gevaar aanwijzing doet; meer naar achteren geraken de vechtende buiten het gezigt, door den dikken rook van het buskruid.

Op den tweeden en derden grond aan de regter zijde ziet men de krachten tot versterking aankomen.

De Hertog VAN WELLINGTON, vergezeld van Adjudanten en Staf-Officieren, vertoont zich reeds tusschen het slagveld en den Kruisweg; op denzelfven komen van verscheidene kanten, de Brunswijksche, Schotsche en Hanoversche Regementen aan, zoo wel ruitery als voetvolk, ook ziet men aldaar het Regiment Nederlandsche Huzaren van BOREEL, terwijl een regiment Belgische Karabiniers, onder den Generaal VAN MERLE, reeds naderbij in aantogt is.

Hoe

Hoe gestadig en met welk eene opmerking dit alles wordt gadeslagen, onvrijwillig keert het oog weder terug, op het hoofdvoorwerp van het tafereel : de Prins van ORANJE.

Men gevoelt het; dat deze aan het grootste gevaar is blootgesteld. Aan de Franschen moet geen tijd gegeven zijn om op hem aan te leggen; anders was er geene mogelijkheid geweest van behoud; en bij dit gevaar ziet men de grootste bedaardheid en koelbloedigheid, die stille gelijkheid en effenheid van gemoed, welke alleen de eigendom zijn van den waren Held, en dezen in staat stellen, om de vereischte orders te geven, middelen te beramen naar den drang der zaken en meester te blijven over anderen en zich zelve.

Het paard schijnt te deelen in den moed des berijders, en is zoo voortreffelijk gepenseeld, dat hetzelve waarschijnlijk in het vervolg, wat de schilderkundige waarde betreft, gelijk zal worden gesteld met de beroemde paarden van

JORDAENS, voor de Zegekar van Prins FREDERIK HENDRIK. Hier is het paard in vuur; het zweet breekt uit; elke spier is gespannen.

Zoude ik overgaan om de schoonheid en kracht van het geschilderde uit elk deel te bewijzen, er zoude een boek moeten geschreven worden, en dit is mijn doel niet.

Nergens is armoede des geestes, en alzoo heeft de Schilder nergens plaats behoeven te geven aan opgesmukte sieraden. Men vindt hier geene bonte kleuren, geene ongepaste netheid, geene verzonnene vlaggen of adelaars, geene steenen met opschriften; — overal is de waarheid kennelijk; de waarheid in eenvoudigheid en met kracht voorgesteld. Men ziet den weeken en natten grond, het vertrapte graan op de koornvelden, eene gescheurde en slijkerige trommel, lijken paars van modderig bloed. — Met één woord alles naar den eisch.

De lucht is ook meesterlijk gedacht en geschilderd; nergens is iets van die bonte hardheid

heid welke de tafereelen van HUCHTENBURG zoo min behagelijk maken; de rook van het buskruid smelt in een, met de bewolktheid van den hemel. Alles is, om de woorden van eenen zeer bevoegden kunstregter de mijne te maken: „ Zoo goed en op zijne plaats ge-
 „ ordonneerd, de regels van het perspectief
 „ zijn zoo wel opgevolgd, en alles is zoo stout
 „ en in zijne kracht bewerkt, en tevens zoo
 „ gemakkelijk gepenseeld, dat er geene partij
 „ is of dezelve zoude aan den grootsten en
 „ meest beroemden meester eere doen.

Bij dezen lof weet ik niets te voegen. Hoe groot vroeg ik mij zelve moet het veld zijn van het oog en hoe sterk de verbeeldingskracht van iemand die zulk een tafereel zien kan, voor dat het geschilderd staat?

Wellust was het vroeger den lof onzer Helden te verkondigen. — Geen mindere wellust is het nu, om insgelijks iets bij te dragen tot den lof van den Landgenoot, die zich de eere waar-

dig betoonde, om geroepen te worden, ten einde een der hoofdtooneelen van dezen Veldtogt op de plaats ter eere voor onze Helden en hunnen doorluchtigen Bevelhebber geschikt, in Schilderij voor de nakomelingschap, ten toon te stellen.

Lof en roem blijve het deel van den jongen Held, Neêrlands liefde en hoop, en der moedige medestanders, wier gelaatstrekken hier worden bewaard (*). Dank zij tevens den

Ko-

(*) Was deze Beschrijving van eene schets of omtrekprent vergezeld geworden, dan zouden deze zoo welgeijkende Portretten met cijfers zijn aangewezen. Ik meen echter die aanwijzing niet geheel te moeten achterlaten.

Het Portret van den Kroonprins valt ieder in het oog. In deszelfs nabijheid is de Adjudant AMPF te kennen.

Achter den Kapitein STEVENAER ziet men den Generaal PERPONCHER, sprekende met den Adjudant DUCAYLAR.

Voor het regement Jagers (No. 27.) staat de Kolonel GRUNEBOSCH.

In het eerste gelid staan de Luitenants COLSON en VAN HEERDT.

Meer naar achteren ziet men den Generaal DE CONSTANT REBECQUE, en de Adjudanten VAN HOOFF aan deszelfs rechter en CRÔCQUEMBOURG en WAUTHIER aan de linker zijde; de eerste meer voorwaarts en links af.

Onder de vechtenden zijn de Kolonel WESTENBERG, de Adjudant Graaf VAN STIRUM en VAN HEERDT te onderscheiden.

01703201 / Eek

(24)

Koning, wiens vaderlijke zorg heeft te wege
gebracht, dat wij met verheffing door het edel
gevoel van Volkswaarde alle vreemden kunnen
wijzen op dit voortreffelijk blijk van het aan-
minnend kunstvermogen onder ons, hetwelk zoo
voortgaande, tot eene hoogte zal stijgen, nooit
voorheen of elders bereikt.

Waarlijk, wij zien u hier, o Koning, in de
gloorie van uw kroon, en wij zien u hier, o
Koning, in de gloorie van uw volk.

Waarlijk, wij zien u hier, o Koning, in de
gloorie van uw kroon, en wij zien u hier, o
Koning, in de gloorie van uw volk. (1797)
Waarlijk, wij zien u hier, o Koning, in de
gloorie van uw kroon, en wij zien u hier, o
Koning, in de gloorie van uw volk. (1797)

In het eerste gedeelte van de Britsche geschiedenis
vondt men de geschiedenis van het koninkrijk
van Engeland, van de eerste koning van het
koninkrijk van Engeland, van de eerste koning
van het koninkrijk van Engeland, van de eerste
koning van het koninkrijk van Engeland.

Onder de vechtenden zijn de Kolonel van
de Admiraal Giesel van strijd en van verdienste
in de veldtochten van de eerste koning van
het koninkrijk van Engeland, van de eerste
koning van het koninkrijk van Engeland, van
de eerste koning van het koninkrijk van
Engeland, van de eerste koning van het
koninkrijk van Engeland, van de eerste
koning van het koninkrijk van Engeland.